

Andrzej Ajnenkiel

Udział militarny Polski w II wojnie światowej

Niepodległość i Pamięć 2/3 (4), 7-17

1995

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Andrzej Ajnenkiel

Udział militarny Polski w II wojnie światowej¹

Polska, która po okresie zaborów odzyskała w roku 1918 niepodległość, musiała zabezpieczyć jej zachowanie. Obawiając się dwóch swych wielkich sąsiadów Niemiec i bolszewickiej Rosji zawarła już w 1921 roku obronny układ sojuszniczy z czołową potęgą militarną ówczesnej Europy - Francją. Starła się też o wykorzystanie, ograniczonych, jak się później okazało, możliwości pokojowej współpracy w ramach Ligi Narodów. Dążyła też do unormowania stosunków zarówno z Niemcami jak i Sowiecami. Politykę taką udawało się prowadzić, z dobrym na ogół skutkiem, do końca roku 1938.

Jesienią 1938 roku, wkrótce po konferencji monachijskiej Hitler uznał, że może podporządkować sobie Polskę. Spotkał się jednak ze stanowczym sprzeciwem władz polskich. Zdecydowały się one, całkowicie w zgodzie ze stanowiskiem zajmowanym w tej sprawie przez społeczeństwo, na stawienie w razie konieczności, zbrojnego oporu Niemcom. W końcu marca 1939 roku Wielka Brytania zaproponowała Polsce gwarancje jej niepodległości. Deklaracja ta stała się punktem wyjścia do zawarcia, 25 sierpnia 1939 roku, układu o współdziałaniu wojskowo-politycznym między obu państwami na wypadek wojny.

W Polsce trwały w tym czasie gorączkowe przygotowania do obrony. Dodać trzeba, że od roku 1936 na cele wojskowe przeznaczano do 50% ogólnych wydatków budżetowych.

Widząc postawę władz i społeczeństwa Polski Hitler zdecydował, że w pierwszej kolejności ofiarą jego zbrojnej agresji padnie Polska. Dla ułatwienia sobie działania zdecydował się zawrzeć porozumienie ze Związkiem Sowieckim, którego kierownictwo, od pewnego już czasu wysyłało sygnały o gotowości zbliżenia, w razie wojny, z Niemcami. 23 sierpnia 1939 roku podpisano w Moskwie układ, który przeszedł do historii pod nazwą paktu Ribbentrop-Mołotow.

W dodatkowym tajnym protokole przewidywano podział Europy Środkowej na niemiecką i sowiecką strefę wpływów. W odniesieniu do Polski tajny protokół ustalał, że zostanie ona podzielona mniej więcej po połowie. W centrum kraju rozgraniczenie przebiegało wzdłuż Wisły, przez Warszawę. Postanowienia te nazwano później, słusznie, układem o czwartym rozbiorze Polski.

¹ Pierwsza wersja tego tekstu została przygotowana dla potrzeb MSZ.

Hitler zabezpieczony układem ze Stalinem ostatecznie zaatakował - bez wypowiedzenia wojny - Polskę 1 września 1939 roku.

Mimo ogromnej dysproporcji środków a także przewagi jaką dysponuje napastnik narzucający swej ofierze czas i miejsce ataku nie zastał Polski nie przygotowanej. Polska zmobilizowała, przed rozpoczęciem działań około 75% swoich żołnierzy, czyli około 850-900 tys. wojska. Na lotniska polowe, ukryte przed nieprzyjacielem, przeniesiono wszystkie polskie samoloty. Zgodnie z porozumieniem z Wielką Brytanią do baz brytyjskich odpłynęła, i mimo wybuchu wojny dotarła, część polskiej floty wojennej.

1 września wojska niemieckie, bez wypowiedzenia wojny, zaatakowały Polskę. Na państwo polskie napadła - można stwierdzić bez większej pomyłki - najsilniejsza podówczas i najlepiej dowodzona armia europejska, licząca około dwóch milionów żołnierzy, wyposażonych w bardzo dobry sprzęt, wspierana przez bardzo silne lotnictwo, artylerię i broń pancerną.

Niemcy wykorzystując swą przewagę zastosowali nową strategię działań, polegającą na samodzielnym działaniu szybkich sił pancernych wspartych przez lotnictwo i w konsekwencji okrążenia przeciwnika w tzw. kotłach i niszczeniu go. Strategia ta przynosiła Niemcom sukcesy przez kilka następnych lat wojny.

Wojsko polskie stawiało wszędzie twardy opór nieprzyjacielowi. Jednym z najbardziej głośnych epizodów tej wojny stała się siedmiodniowa obrona umocnionej placówki położonej na półwyspie Westerplatte, gdzie liczący 182 żołnierzy oddział polski stawiał opór dwudziestokrotnie silniejszemu nieprzyjacielowi atakującemu z lądu, powietrza i morza.

Przewaga niemiecka spowodowała jednak, że już w trzecim dniu wojny wojsko polskie, aby uniknąć otoczenia i w konsekwencji zniszczenia rozpoczęło, prowadząc działania obronne, odwrót. Niemcom nie udało się z marszu zdobyć, w ósmym dniu wojny Warszawy. Rozpoczęła się obrona miasta, która trwała przy udziale ludności, przez dalsze dwadzieścia dni. 9 września wycofujące się dwie armie polskie, podjęły akcję zaczepną odnosząc początkowo poważne sukcesy. Bitwa zwana bitwą nad Bzurą, czy bitwą pod Kutnem zaangażowała po obu stronach, do pół miliona żołnierzy, stając się największą operacją nie tylko w kampanii 1939 roku ale i jedną z największych bitew II wojny światowej. Ostatecznie niewielkiej części sił polskich udało się, do 22 września, przedrzeć do oblężonej Warszawy.

Niemcom, także w rezultacie bitwy nad Bzurą i obrony Warszawy nie udało się zniszczyć większości sił polskich na zachodnim, lewym brzegu Wisły. Wobec tego podjęli nowy manewr, który doprowadził do oskrzydlenia sił polskich dalej na wschód, na rzece Bug. Wojsko Polskie walczyło jednak nadal.

17 września Armia Czerwona, zgodnie z porozumieniem zawartym w wyniku paktu Ribbentrop-Mołotow zaatakowała od wschodu Polskę. W dniu tym Niemcom stawiła jeszcze opór około 250 tysięcy żołnierzy polskich, drugie tyle znajdowało się w formacjach tyłowych. W rękach polskich było jeszcze nadal około połowy terytorium państwa.

Atak sowiecki dokonany przez siły liczące ponad pół miliona żołnierzy, liczba ich wkrótce wzrosła do półtora miliona, spotkał się ze stosunkowo słabym oporem zaskoczonych oddziałów polskich. Wpłynął też negatywnie na dalsze możliwości obrony, która mimo to trwała jeszcze przeszło dwa tygodnie. Aby nie dostać się w ręce przeciwnika najwy-

zsze władze państwowe Rzeczypospolitej opuściły z 17 na 18 września kraj pragnąc z emigracji kierować dalszą walką. Ostatnia wielka polska regularna jednostka kapitulowała 5 października 1939 roku.

Polska jako pierwsza stawiała zbrojny opór hitlerowskiej agresji. Napastnik odniósł liczącą się straty. Nasze były też wielkie. Zginęło około 100 tysięcy żołnierzy. Do niewoli niemieckiej poszło około 400 tysięcy jeńców, mniej więcej tyle samo dostało się do sowieckiej. Około dwudziestu tysięcy oficerów polskich zginęło w sowieckich miejscach kaźni. Ich symbolem stał się Katyń. To, że sojusznicy, którzy wypowiedzieli wojnę Niemcom nie podjęli działań, gdy większość sił napastnika związana była w Polsce, wpłynęło na dalszy bieg wojny, co najmniej do klęski Francji wiosną 1940 roku.

W okupowanym kraju, natychmiast po zakończeniu działań wojennych, podjęto w konspiracji przygotowania do walki o wyzwolenie. Zanim jeszcze kapitulowała stolica powstała w niej, na rozkaz Naczelnego Wodza marszałka Edwarda Śmigłego Rydza, tajna Służba Zwycięstwu Polsce. Przekształcona następnie w Związek Walki Zbrojnej, stanowiła, z punktu widzenia prawa polskiego, legalną, krajową kontynuację Wojska Polskiego. W roku 1942 nadano jej nazwę Armii Krajowej. Armia Krajowa, zbrojne ramię polskiego państwa podziemnego, będącego fenomenem okupowanej Europy stała się siłą liczącą w końcowej fazie wojny do 400 tys. zaprzysiężonych żołnierzy. Prowadziła ona obok tajnego szkolenia i ograniczonych - ze względu na warunki okupacji, działań bojowych przygotowania do jawnego, zbrojnego powszechnego wystąpienia w końcowej fazie wojny. Obok tej bezpośrednio podporządkowanej Rządowi Rzeczypospolitej Armii, istniały i podejmowały różnorodne działania bojowe, dywersyjne, propagandowe, szkoleniowe, inne organizacje konspiracyjne. Część z nich, ostatecznie, weszła w skład Armii Krajowej.

Warunki okupacji były nieporównywalne z tym co przeżywali mieszkańcy zajętych przez Niemców obszarów zachodniej Europy. Masowe mordy, ich ofiarą padały szeroko rozumiane warstwy przywódcze, zsyłki do obozów koncentracyjnych, deportacje, wywłaszczenia i inne formy prześladowania charakteryzowały okupację niemiecką i sowiecką. Szczególny los przypadł w okupacji niemieckiej Żydom. Zgromadzeni przymusowo w tak zwanych gettach, przekształconych w obozy koncentracyjne zaczęli poczynając od 1941 roku padać ofiarą okrutnych eksterminacji, zarówno na miejscu jak i w komorach gazowych obozów śmierci z najbardziej znanymi Oświęcimiem i Treblinką. Około trzech milionów Żydów obywateli Polski i podobna ilość obywateli innych państw, pochodzenia czy narodowości żydowskiej padła ofiarą zbrodni nieznaną dotąd w dziejach świata. Symbolem heroicznego oporu Żydów polskich stało się powstanie w gettcie warszawskim w kwietniu 1943 roku.

Już we wrześniu 1939 roku przystąpiono do tworzenia Wojska Polskiego we Francji. Stał na jego czele jako nowy Wódz Naczelny generał Władysław Sikorski, który został zarazem premierem Rządu Polskiego, rezydującego we Francji, a później w Londynie. Pierwszą na zachodnim froncie operacją bojową, w której wzięty udział Polskie Siły Zbrojne były walki pod Narwikiem wiosną 1940 roku. Wojsko Polskie we Francji liczyło wówczas 80 tys. żołnierzy. Oddziały polskie wzięły udział w obronie Francji. Z walczących aż do kapitulacji Francji, w czerwcu 1940 roku, sił polskich udało się ewakuować do Wielkiej Bry-

tanii około 20 tysięcy żołnierzy, w tym znaczną liczbę lotników. Wzięli oni udział latem tegoż roku w bitwie lotniczej o Wielką Brytanię, niszcząc ponad 200 samolotów wroga. Kolejnym teatrem działań z udziałem wojska polskiego był front afrykański. Tu w drugiej połowie 1941 roku polska Brygada Karpacka walczyła wraz z oddziałami brytyjskimi w obronie twierdzy Tobruk.

Po ataku Niemiec na ZSRR władze sowieckie zmieniły swą dotychczasową politykę nie uznawania państwa polskiego i jego władz. W wyniku porozumienia polsko-sowieckiego na terenie ZSRR przystąpiono jesienią 1941 roku do tworzenia Armii Polskiej. Na jej czele stanął generał Władysław Anders. Ostatecznie, wskutek trudności czynionych przez władze sowieckie armia ta, licząca około 80 tysięcy żołnierzy została ewakuowana na Środkowy Wschód.

W kwietniu 1943 roku Niemcy ogłosili o odkryciu w rejonie Katynia, w okupowanej Rosji, zwłok tysięcy oficerów polskich, zamordowanych tam przez sowiecką policję polityczną - NKWD. Próbcę wyjaśnienia losu ofiar, które były do śmierci jeńcami sowieckimi, władze sowieckie wykorzystwały dla zerwania stosunków dyplomatycznych z rządem polskim i powołania zależnych od Moskwy polskich struktur politycznych i wojskowych. W czerwcu 1943 roku przystąpiono do tworzenia I Dywizji a następnie I Korpusu Polskiego. Pierwszy bój, w którym oddziały te, walczące na froncie wschodnim, wzięły udział, miał miejsce w październiku 1943 roku pod Lenino.

W grudniu tegoż roku liczący ponad 50 tysięcy żołnierzy, dowodzony przez generała Andersa II Korpus Wojsk Polskich został przeniesiony ze Środkowego Wschodu na front włoski, gdzie walczył w składzie armii brytyjskiej. Korpus składający się z trzech dywizji stanowił największą polską jednostkę wojskową walczącą na froncie zachodnim - jako jednolita całość. Najbardziej znanymi operacjami, w których uczestniczył była bitwa pod Monte Cassino w maju 1944 r. a następnie, w końcowej fazie wojny, oswobodzenie Bolonii.

Formacją, która od września 1939 roku brała udział w działaniach bojowych była I Dywizja Pancerna dowodzona przez generała Stanisława Maczka. Uczestniczyła ona w walkach we Francji, w sierpniu 1944 r. w szczególności w bitwie pod Falaise, a następnie w wyzwoleniu Belgii i Holandii oraz Niemiec. Na froncie zachodnim walczyła 1 Samodzielna Brygada Spadochronowa, polskie jednostki lotnicze i marynarka wojenna. Łącznie w końcowej fazie wojny w ramach sił zachodnich sojuszników znajdowały się oddziały polskie liczące około 200 tysięcy żołnierzy, dysponujące 250 samolotami i kilkunastoma okrętami wojennymi.

Gdy w początkach 1944 roku Armia Czerwona wkroczyła na terytorium Rzeczypospolitej jej cel polityczny stanowiło narzucenie wyzwolonej spod okupacji niemieckiej Polsce zależnego od Sowietów reżimu. Wprowadzenie zdominowanego przez komunistów systemu rządów było również celem politycznej i wojskowej konspiracji, kierowanej przez powołaną z inicjatywy władz sowieckich Polską Partię Robotniczą. Oddziały Armii Krajowej i innych organizacji dążyły natomiast do uchronienia niezależności kraju i jego integralności terytorialnej. Taki był zamysł akcji "Burza". Podejmowano je w postaci jawnych, przeciwniemieckich działań zbrojnych, poprzedzanych akcjami partyzanckimi na całym niemal terytorium państwa w jego granicach sprzed wojny, od lutego 1944 roku poczynając, aż po

początek 1945 roku. W akcjach tych wzięło udział do 100 tysięcy uzbrojonych żołnierzy polskiej konspiracji.

Wyjątkowy charakter miało powstanie w Warszawie. Rozpoczęta przez około 25 tysięcy żołnierzy Armii Krajowej 1 sierpnia 1944 roku walka doprowadziła do oswobodzenia w ciągu 3 dni około połowy obszaru miasta. Jednak brak efektywnej pomocy z zewnątrz - Armia Czerwona w chwili rozpoczęcia powstania znajdowała się w odległości kilku kilometrów od miasta - spowodował że po 63 dniach krwawych, niezwykle zaciętych walk stolica kapitulowała. W czasie walk około 200 tysięcy mieszkańców miasta z rozkazu Hitlera zostało zabitych. Pozostałych przy życiu wysiedlono, samo zaś miasto zniszczono. W końcowej fazie powstania walcząca w ramach Armii Czerwonej I Armia Wojska Polskiego wyzwoiliła wschodnią, położoną na lewym brzegu Wisły część Warszawy, nie wpłynęło to jednak na losy powstania i mieszkańców stolicy.

Przedwojenne wschodnie obszary Rzeczypospolitej zostały włączone do ZSRR, na pozostałych terenach władze obejmowały, wspierane przez Sowietów, organa władz, całkowicie zdominowane przez komunistów. Przy boku Armii Czerwonej walczyły I i II Armia Wojska Polskiego. Odegrały one liczącą się rolę w walkach o Pomorze i wybrzeże morskie oraz w zdobywaniu Berlina i działaniach na terenie Czechosłowacji. W końcowej fazie w maju 1945 roku wojsko to liczyło 338 tysięcy żołnierzy.

Wojsko Polskie uczestniczyło w działaniach bojowych II wojny światowej od 1 września 1939 roku aż do 9 maja 1945 roku. W pierwszej fazie wojny stawiało, aż do całkowitego zniszczenia, samotny opór wielokrotnie silniejszym przeciwnikom. Później odtworzone poza krajem, uczestniczyło w najważniejszych bojach na frontach zachodniej, południowej i wschodniej Europy, w Afryce. Lotnictwo polskie brało udział w operacjach sprzymierzonych, wstawiając się w wielu z nich. Polska marynarka wojenna uczestniczyła w operacjach na morzach i oceanach świata. Równocześnie w okupowanym kraju od początku wojny istniało polskie państwo podziemne, szkolił się i walczył konspiracyjny żołnierz, szeroko w świecie wstawił się warszawski powstaniec.

Wkład żołnierza polskiego w II wojnę światową mierzy się również liczbą strat. W walce zginęło 200 tysięcy żołnierzy polskich. Liczba obywateli państwa, którzy stracili swe życie w czasie wojny to około 6 milionów osób, niemal połowę stanowiły ofiary straszliwej zbrodni dokonanej przez Niemców na Żydach polskich - Zbrodni Holocaustu.

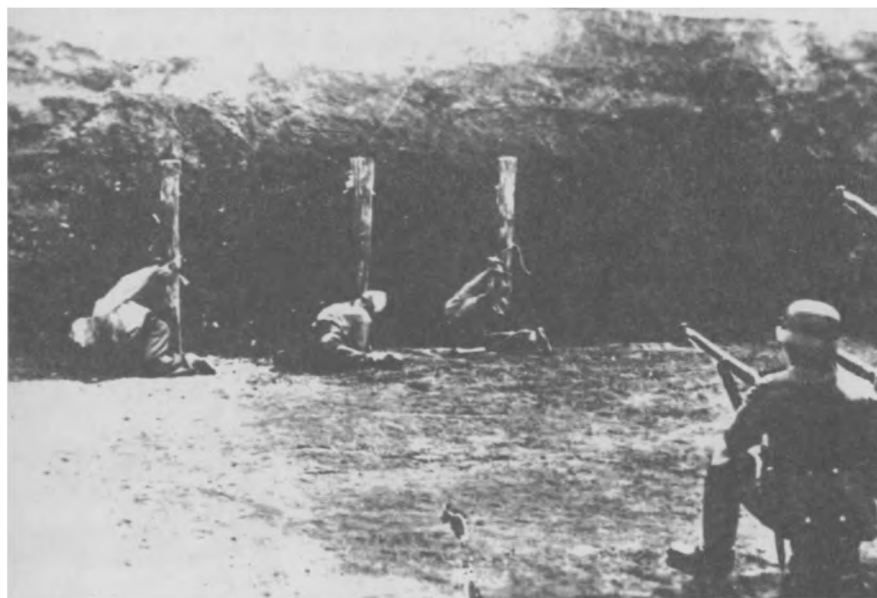
Żołnierze polscy w drodze do niewoli po kampanii wrześniowej 1939 r.

Wojska sowieckie wkraczają na terytorium Polski, (okolice Przemyśla), 17 września 1939 r.

Warta niemiecka przed Pałacem Saskim (foto: Hugo Jöger)

Jedna z wielu egzekucji w okupowanej Polsce (zakładnicy złapani przez gestapo na Rynku w Sosnowcu)

Tworzenie armii polskiej w ZSRR - kolejka przed komisją poborową,
14 sierpnia 1941 r.

Grupa żołnierzy II Korpusu na Bliskim Wschodzie.

Prezydent Raczkiewicz wizytuje 10 psk 1 DP w Szkocji, 1943 r.

Gen. Władysław Sikorski odznacza grupę żołnierzy PSZ na Zachodzie

Oddział partyzancki AK na północno-wschodnich terenach Polski

Scena uliczna z Powstania Warszawskiego 1944 r.

Powstanie Warszawskie, barykada na ul. Żelaznej.

Wyzwolenie spod okupacji niemieckiej, Gdańsk 1945 r.

Oryginały i negatywy w zbiorach Muzeum Niepodległości, repr. T. Stani.